

פתיחה

בפרשת השבוע כתבת התורה, את הפסוק ממנו למדים את האיסור לבשל בשר בחלב: "לֹא-תִבְשֵׁל גְדִי בְחֵלֶב אִמּוֹ". בטעם הדבר שהשתמשה התורה בלשון זה, ולא כתבה בפשיטות לא לבשל בשר בחלב, כתב הרשב"ם (שם), שהיא כתבה את הדבר המצוי. דרך העולם שנולדים שני גדיים יחד, וכיוון שהאם היולדת הייתה מניקה, רגילים היו לבשל אחד מהם בחלבה. ובלשונו:

"דרך העזים ללדת שני גדיים יחד, ורגילים היו לשחוט אחד מהם, ומתוך שרוב חלב בעזים כדכתיב 'ודי חלב עזים לחמך וגו'', היו רגילים לבשלו בחלב האם, ולפי ההווה דבר הכתוב. וגנאי הוא הדבר ובליעה ורעבתנות לאכול חלב האם עם הבנים. ודוגמא זו באותו ואת בנו ושילוח הקן. וללמדך דרך תרבות ציווה הכתוב."

בעקבות איסור בישול בשר וחלב, נעסוק השבוע בנושא זה, ובשאלה האם מותר לאכול 'כחל', דהיינו עטיני בהמה בהם יש חלב. נראה את מחלוקת הראשונים, האם צריך להוציא את החלב מן הכחל לפני הבישול, מה הדין אם לא הוציאו, והאם יש הבדל בין בישול בקדירה לבין צלייה.

מקור הדין

המשנה במסכת חולין (קט"ב) כותבת, שכאשר אוכלים כחל, יש להוציא את החלב ממנו על ידי קריעתו. אולם, במקרה בו לא הוציאו אין עוברים על אכילתו. מה כוונת הגמרא שאין עוברים? נחלקו בדעת רב. דעה ראשונה סוברת, שבדיעבד מותר לאכול כך את הכחל. דעה שנייה חולקת וסוברת, שאמנם אין לוקים על אכילתו, אך עדיין ישנו איסור באכילה.

כיצד יש לקרוע את הכחל לפני אכילתו? בגמרא מובאות מספר אפשרויות, כאשר כפי שנראה להלן יש שתלו אותן באופן הבישול. אפשרות ראשונה של רב יהודה, לקרוע את הכחל. אפשרות שניה של רבי אלעזר, לקרוע את הכחל ולטוח אותו בכותל, כלומר למצות ממנו את החלב עד תום. אפשרות שלישית בדברי רב נחמן, ממנה ניתן להבין שלא צריך כלל לקרוע.

מחלוקת הראשונים

אין מחלוקת, שבמקרה בו אדם אוכל חלב הנמצא בבהמה שחוטה עם בשר, הרי שהוא עובר על איסור דרבנן בלבד, כיוון שהתורה לא אסרה חלב שחוטה. נחלקו הראשונים כיצד מותר לאכול את הכחל, שהרי כאמור בחלב שחוטה עם בשר יש איסור דרבנן:

א. רש"י (ד"ה זויקו) פירש, שכאשר רב יהודה סובר שיש לקרוע את הכחל לפני בישולו, הכוונה רק למקרה בו צולים את הכחל, שאז החלב נוטף ממנו בשעת הבישול ואינו נבלע בו, ודי בקריעה שתאפשר לחלב לנזול. לעומת זאת כאשר מבשלים את הכחל בקדירה (= סיה), חובה בנוסף לקריעה, למצות את החלב מהכחל לפני הבישול (ועל כך דיבר רבי אלעזר), שכן אם לא יעשו כך, במהלך הבישול יפלט החלב מבשר העטינים, ויבלע בהם שוב.

מה הדין במקרה בו צלו את הכחל, ולא קרעו אותו? למקרה זה התייחסו שתי האפשרויות שראינו לעיל המובאות בשם רב, ולהלכה נפסק שבדיעבד מותר לאכול. כמו כן, במקרה בו בישלו את הכחל בקדירה בה יש במים יותר מפי שישים מן החלב, הכחל מותר באכילה, כי טעם החלב מתבטל במים¹. ובלשון התוספות (ד"ה אינו) שכך הבינו את דבריו:

"משמע שרוצה להעמיד כולה שמעתתא דכחל לצלי, דאי לקדרה אמאי מותר?! הא יצא חלב וחזר ונבלע. וכן פירש לקמן בהדיא גבי זויקו לה כחלי... ומיהא גם לפירוש הקונטרס, היכא דאיכא (= היכן שיש) ס' במים שנתבשל בהן הכחל, לא היה נאסר הכחל היכא שבשלו לחודיה, לפי שהחלב הנפלט נתבטל במים."

ב. רבינו תם (תוספות ד"ה הוא) חלק וסבר, שמעיקר הדין אין איסור לאכול חלב שנפלט מכחל. לטענתו אין הבדל בין בישול בקדירה לבין צלייה, וכאשר רבי אלעזר סובר שיש למצות את החלב מהכחל ('לטוח אותו בכותל'), הכוונה רק למקרה בו מבשלים את הכחל עם בשר נוסף, שבמקרה זה מחמת החלב שנפלט, הבשר משנה טעמו וגזרו חכמים שלא לעשות כך.

לעומת זאת במקרה בו מבשלים את הכחל לבדו (ואפילו בקדירה), די בחתיכת הכחל באופן סמלי ועל כך דיבר רב יהודה, שכן גם אם נבלע טעם חלב בכחל, הוא לא משנה את טעמו, שהרי גם ככה הכחל רווי בטעם החלב ששרה בו. אם לא חתכו את הכחל באופן סמלי במקרה בו הוא בושל לבדו, על כך דיבר רב, ובדיעבד התיר את הכחל באכילה. ובלשונו:

"רבינו תם פירש, דהא דצריך קריעת שתי וערב וטחו בכותל לקדרה, היינו קדרה עם בשר, דלקדרה משמע עם בשר, כדתנא אם בנותן טעם בקדרה. אבל לקדרה בלא בשר או לצלי שרי לכתחילה בקריעה קצת, וטעמא דהחמירו בה עם הבשר לפי דטעם החלב נכנס בבשר ומשתנה טעם הבשר, ויש בו טעם בשר בחלב, ולכך גזרו חכמים. וכשאין הבשר עם הכחל בקדרה, אף על פי שלא קרעו שתי וערב, כיוון שקרעו קצת לכתחילה מותר."

ג. הרמב"ם (מאכלות אסורות ט, יב) בגישה שלישית ומחמירה מעט יותר מרבינו תם, הבין שכאשר אוכלים את הכחל לבדו, לא די בקריעה בלבד, ויש לקרוע את הכחל ולמרק את החלב שבו (ובדיעבד אם לא קרעו, הכחל מותר באכילה). במקרה בו מבשלים את הכחל עם בשר, יש לקרוע את הכחל שתי וערב, ואף לטוח אותו בכותל, דהיינו למצות ממנו את החלב עד תום.

כיצד יפרש את דברי רב נחמן, ממנו משמע שאין צורך לקרוע כלל? אפשרות ראשונה היא, שרב נחמן חולק על דברי רב יהודה ורבי אלעזר, ולא נפסק להלכה. אפשרות שנייה, שאין כוונת רב נחמן שלא צריך לקרוע כלל, אלא רב נחמן דן במקרה בו בישלו את הכחל ללא בשר, וכוונתו הייתה שאין צריך לקרוע כמו שצריך לקרוע בעת בישול בשר, אבל וודאי שצריך קריעה מסוימת.

¹ התוספות כתבו, שלפי שיטתו, אין לגרוס דברי הגמרא המובאים מספר דפים קודם (צ"ב), בה נפסק שהשוכח לקרוע את הכחל ובישלו בקדירה עם בשר, שכל הקדירה אסורה באכילה, שהרי לפי שיטתו אפילו אם לא בישלו את הכחל עם בשר, התבשיל אסור באכילה, ורק בצלייה מותר בדיעבד. לעומת זאת לפי שיטת התוספות שנראה להלן, גמרא זו אכן עוסקת רק במקרה בו בישלו כחל עם בשר.

האם מותר לאכול כחל של בהמה שאינה מניקה בלי לקורעו? דנו הפוסקים:

- א. לכאורה לא אמורה להיות בכך בעיה, שהרי אין בו חלב, וכן פסק להלכה **המהר"ם** (ס' שכת). ב. למרות זאת, רוב הראשונים וביניהם **הרמב"ם** (מאכלות אסורות שם), לא חילקו בין כחל מניקה לשאינה, והתייחסו לשניהם בצורה שווה. ונימק הריטב"א (ק' ע"ב ד"ה ואנן), שהמשנה והאמוראים לא חילקו ביניהם, לכן משמע שאכן אין חילוק וגזרו חכמים בכל עניין.
- ג. עם זאת טען **הריטב"א** (שם ד"ה ומיהו), שניתן להקל במקרה בו מדובר בכחל של גדיים שעוד לא הגיעו לכלל אפשרות של הבאת חלב. משום כך, בעוד ששאר הראשונים הצריכו לפחות קריעת שתי וערב ומיצוי החלב כדי שיהיה ניתן לבשל כחל עם בשר, הריטב"א סבר שכאשר מדובר בגדיים, די בקריעה סמלית, ואם לא קרעו, בדיעבד התבטל מותר (ועיין במאירי ד"ה כל).

חומרת רב

למרות שכאמור עד כה בדברי הראשונים, מלשון הגמרא עולה שישנם אופנים בהם מותר לבשל כחל (ואפילו עם בשר), נראה שהמשך הגמרא (ק' ע"א) טורף את הקלפים. הגמרא מספרת שרב הגיע למקום ששמו טטלפוש, שמע שיש המבשלים בשר וחלב ממש, וכדי לגדור את הפרצה, אסר להם אפילו את בישול הכחל המזכיר בישול בשר וחלב.

אמנם למעשה כתב **הרא"ש** (ח, כה), שמכך ששאר האמוראים אכלו כחל ודנו כיצד ניתן להכשירו באכילה, משמע שהחומרה אותה נהג רב הייתה חומרה מקומית, ולכן אין ללמוד ממנה איסור כללי. עוד הוסיף, שאין לחלק בין כחל מניקה לשאינה, ובכל מקרה בשל מניקה יש יותר מקום להחמיר כדעת רב, אלא שבשני הסוגים ניתן לאכול אם מכשירים אותם כראוי.

להלכה

כיוון שחומרת רב לא נפסקה וניתן לאכול כחל, דנו השולחן ערוך והרמ"א כיצד לפסוק במחלוקת הראשונים שראינו לעיל, כאשר הדיון מתחלק לשניים. כיצד יש לפסוק מעיקר הדין, וכיצד נהגו להחמיר בפועל:

א **מעיקר הדין**: פסק **השולחן ערוך** (יו"ד ז, א) כשיטת הרמב"ם, דהיינו שכאשר אוכלים את הכחל לבדו יש לקרוע את הכחל ולמרק את החלב שבו, ואין חילוק אם הכחל מבושל או נצלה (ובדיעבד אם לא קרעו, הכחל מותר באכילה). במקרה בו מבשלים את הכחל עם בשר, יש לקרוע את הכחל שתי וערב ולמצות את חלבו עד תום. ובלשונו:

"הכחל, אסור מדברי סופרים, שאין בשר שנתבשל בחלב שחטה אסור מן התורה. לפיכך אם קרעו ומירק החלב שבו, מותר לצלותו ולאכלו. ואם קרעו שתי וערב, וטחו בכותל עד שלא נשארה בו לחלוחית חלב, מותר לבשלו עם הבשר. וכחל שלא קרעו, בין של קטנה שלא הניקה בין של גדולה, אסור לבשלו. ואם עבר ובשלו, בפני עצמו, מותר לאכלו."

ב. **חומרת המנהג**: על אף שכאמור עיקר הדין הובא לעיל, למעשה כתבו השולחן ערוך והרמ"א שהמנהג להחמיר עוד יותר, כאשר סיבת החומרה היא מחשש שיבואו גם לבשל בשר וחלב ממש. **השולחן ערוך** (שם, ב) הוסיף, שנהגו לא לבשל כלל כחל עם בשר אלא רק לבדו, למרות שמעיקר הדין לאחר מיצוי החלב אין בכך איסור (ובדיעבד אם בישלו, במקום הפסד גדול מתירים).

הרמ"א (שם) הוסיף, שנהגו שלא לבשל כחל בקדירה כלל, אלא רק לצלות אותו. ובנוסף לטעמו של רש"י שראינו במחלוקת הראשונים לעיל, הסמ"ק ביאר וטען, שכאשר הגמרא התירה לבשל כחל בקדירה, זהו רק בזמנם, שאז הייתה להם קדירה מיוחדת לכחל וקדירה לבשר. לעומת זאת בזמן הזה שהכלים מעורבבים, יש חשש שלאחר שבישל בקדירה כחל, יבשל בה בשר. עוד הוסיף הרמ"א, שגם כאשר צולים את הכחל לבדו, מחמירים לכתחילה למצות את חלבו.

אופן הביטול

בדרך כלל, כאשר נופל מאכל איסור לתוך מאכל היתר, כדי שתותר התערובת באכילה, צריך שמאכל ההיתר יהיה פי שישים ממאכל האיסור, ענין זה נלמד בגמרא במסכת חולין (צז ע"ב) מהאייל אותו מביא הנזיר בסיום נזירותו. מה הדין בכחל? הגמרא כותבת שדינו שונה, והחלב שבכחל בטל גם אם יש חמישים ותשע חלקי בשר כנגדו.

עוד מוסיפה הגמרא, שכאשר משערים את כמות הבשר כנגד כמות החלב, הכחל, דהיינו העטינים עצמם, מצטרפים לשאר הבשר כדי לבטל את החלב. עם זאת, אפילו אם בצירוף הכחל יש בבשר יותר מפי שישים מן החלב והוא הותר באכילה, בכל זאת הכחל נשאר באיסורו². בטעם שהכחל בטל בחמישים ותשע ולא בשישים, נחלקו הראשונים:

א. **הרמב"ם** (מאכלות אסורות טו, יח) סבר, שלמעשה אין דין מיוחד בכחל, וכל איסורי דרבנן מתבטלים בחמישים ותשע של היתר. עוד הוסיף, שהסיבה ששומן גיד הנשה מתבטל בשישים למרות שמדובר באיסור דרבנן, שגיד הנשה נחשב 'בריה בפני עצמו', דבר המקנה לו חומרה מיוחדת כשל תורה (ועיין בדף לפרשת וישלח שנה ה'). ובלשונו:

"שאר איסורין שבתורה כולן, כגון בשר שקצים ורמשים וחלב ודם... שיעורן בששים, וכן שומן של גיד הנשה שנפל לקדרה של בשר משערין אותו בששים... ואף על פי ששומן גיד הנשה מדבריהם, הואיל וגיד הנשה בריה בפני עצמה החמירו בו כאיסורי תורה. אבל כחל שנתבשל עם הבשר בששים וכחל מן המנין, הואיל והכחל מדבריהם הקלו בשיעורו."

ב. **הרשב"א** (תורת הבית) חלק וסבר שגם איסורי דרבנן בטלים רק בשישים, ורק בכחל יש דין מיוחד, וכן פסקו **הבית יוסף** (צח, ט) ו**הש"ך** (שם, כו). הטעם שהקלו בכחל, שמעיקר הדין הכחל מותר באכילה לגמרי, ורק נאסר מחמת גזירה, לכן הקלו בו.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו³...

² בטעם הדבר נאמרו מספר שיטות בראשונים, המובאים ב**ש"ך** (ז, ה) ו**בט"ז** (ז, א). הרשב"א פירש, שחוששים שמא לא כל החלב שבכחל יצא ממנו והתערב עם שאר הבשר שבתבשיל. ב. התוספות חלקו וסברו שבגמר הבישול יוצא כל החלב מהכחל, אלא שחששו שמא יאכל האדם את הכחל קודם גמר הבישול, שאז יש עוד חלב בכחל. ג. הר"ן כתב שאסרו משום מראית עין, שמא יבואו להתיר אכילת נבלה.

³ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com